

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

Epist. LXV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

num induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi virtutem suam ostendat:

Spumantemque dari pecora inter inertia votis

Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patientiâ exerceat. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, & tamen speres. Mihi certè temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. non aliter illam intueor obstupefactus, quam ipsum interim mundum, quem sæpe tamquam spectator novus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inventoresque: adire tamquam multorum hereditatem iuvat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio, aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inuenta sunt: hoc semper novum erit, usus, & inventorum ab aliis scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. non opus est mihi alia quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor auertitur. hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quando, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen sunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris causâ semper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam: equo desiliam, caput adaperiam, semitâ cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summâ recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo.

EPIST. LXV.

PHYSIOLOGICA tractat, de Causâ & Materiâ. Quatenus vtilia, docet: si cum modo tractentur, & bono fine, id est vitæ. Attolli per hæc animum ad Deum, & Honestum.

HESTERNVM diem diuisi cum malâ valetudine. antemeridianum illa sibi vindicauit: postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primùm tentavi animum. deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, imò permittere. Aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum materiâ difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ægrum intemperantem coërcerent. In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite est. te arbitrum adegimus: plus negotij habes quam existimas. Triplex causa est. Dicunt, ut scis, Stoici nostri, duo esse in rerum naturâ, ex quibus omnia fiant:

4. RITV DEORVM COLENDI.] *Lucretius:*

— nōne decebit

Hos homines numero diuū dignari esse?

5. EQVO DESILIAM.] *De hoc ritu dixi Elektor. 1. cap. XXI.*

6. CAPVT ADAPERIAM.] *Petaso detracto, si habeant: vel veitis laciniâ, ut solent caput etiam*

tegere. Nam in vrbe pillos non gestabant. Fusè dixi in libello extremo, De Amphitheatro.

EPIST. LXV. I. ARBITRVM ADEGIMVS.] *Prisci libri, adduximus. vnde verius fortasse, adduximus. Brissonium in Formulâ vide.*

2. TRIPLEX CAUSSA EST.] *Lis triplex est: siue in triplici causâ captus es additūq. index.*

3. CAUSSAM

A fiant: 3 causam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem, 4 id est ratio, materiam format, & quocumque vult versat: ex illâ varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ: itaque quod de vniuerso dicebamus, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda sunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in statuâ materia æs fuit, causa artifex. Eadem condicio rerum omnium est, ex eo constant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet 5 vnam causam esse, id quod facit. 6 Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine quâ nihil potest effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tamquam statuæ. nam hanc Aristoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid sit hoc aperiam. Æs prima statuæ causa est: numquam enim facta esset, nisi fuisset id ex quo ea funderetur, ducereturve. Secunda causa artifex est: non potuisset enim æs illud in habitum statuæ figurari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia causa est forma: neque enim statua ista Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, nisi hæc illi esset impressa facies. Quarta causa est, faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si venditurus fabricauit: vel gloria, si laborauit in nomen: vel religio, si donum templo parauit. Ergo & hæc causa est, propter quam fit. An non putas inter causas facti operis numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adicit exemplar, quam 7 ipse Ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod sibi ipse concepit & posuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum quæ agenda sunt, & modis mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. 8 Quinque ergo causæ sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouissimè id quod ex his est. Tanquam in statuâ (quia de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs est: Id à quo, artifex est: Id quo, forma est, quæ aptatur illi: Id ad quod, exemplar est, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, faciendi propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: Ex quo fit, hæc materia est: Forma, hæc est habitus, & ordo mundi quem videmus: Exemplar, scilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propositum, propter quod fecit. Quæris, quid sit propositum Deo? Bonitas, ita certè Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum causa fuit: bonus est, bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuncia, quis tibi verisimillimum videatur dicere, non quis verum dicat, id enim tam supra nos est, quàm ipsa veritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur turba causarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocumque remoto quid effici non potest, id causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt.

3. CAUSAM ET MATERIAM.] *Explicauit partim Physiol. I. Diss. IV. partim lib. II. Diss. 11.*

7. IPSE IDEAM VOCAT.] *Dixi Physiol. II. Dissert. 111.*

4. ID EST RATIO.] *Sic Stoici loqui amant: quia velut Ratione Deus per Materiam discurret, & operatur. Vide Consol. ad Helu. cap. VIII. De Vit. beat. cap. XXXII.*

5. VNAM CAUSAM ESSE.] *Deum, qui efficit: nam Materia patitur.*

6. CAUSAM ARISTOTELES.] *Quattuor genera facit I. Postphysic. cap. 111. & II. Physic. cap. 111. Efficientem, Formalem, Materialem, Finale.*

8. QVINGVE ERGO CAUSÆ, VT PLATO.] *Plutarchus tamen breuius ex eius mente diuidit: Platoni, inquit, Τριχῶς τὸ αἰτίον λέγεται: ἓξ ἂν, ἕξ ἂν, ἅπλοσ ἢ. ἀνελάττωσ δὲ ἰγάρ ται τὸ ἓξ ἂν. τὸ δὲ ἕξ τὸ ποιοῦν, ὁ ἕξ ἂν νοῦσ: tripliciter causa dicitur, A quo, Ex quo, Ad quod. Proprie verò dici maxime censet eam, A quo: quæ est Efficiens, id est Mens. Cùm sic diuidit, intelligit Efficientem, Materialem, Finale. Tum autem Exemplaris, & Formalis, in Efficiente intelliguntur incluse.*

†

9. NEGA

runt. Ponant inter causas tempus. nihil sine tempore potest fieri. Ponant locum. si non A fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem causam quaerimus. hae simplex esse debet. nam & materia simplex est. Quaerimus, quid sit causa: Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non sunt multae & singulae causae, sed ex una pendent, ex ea quae facit. Formam deis causam esse: hanc imponit artifex operi. pars est, non causa. Exemplar quoque non est causa, sed instrumentum causae necessarium. Sic necessarium est exemplar artifice, quomodo scalprum, quomodo lima. sine his procedere ars non potest. non partes tamen hae artis, aut causae sunt. Propositum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est: ut sit causa, non est efficiens causa, sed superveniens. Hae autem innumerabiles sunt: nos de causa quaerimus generali. Illud vero non pro solita ipsius subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus, causam esse. multum enim interest inter opus, & causam operis. Aut ser sententiam: aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) ⁹ nega tibi liquere, & B nos reverti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista conterere, quae tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus, ut existimas, perdo. Ita enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt & levant animum, qui graui sarcinam pressus, explicari cupit, & reverti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pondus ac poena est: premente illo vrgetur, ¹⁰ in vinculis est, nisi accessit philosophia: & illum respirare rerum naturae spectaculo iussit, & a terrenis dimisit ad divina. Hae libertas eius est, hae euagatio: subducit interim se custodiae in qua tenetur, & caelo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione, quae oculos defatigat, si malignum & ¹¹ precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliquam regionem ad populi otium dedicatam oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest, apertum petit, & in rerum naturae contemplatione requiescit. Sapiens C affectatorque sapientiae adheret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest, & cogitationes suas ad sublimia intendit, & ¹² velut sacramento rogatus, hoc quod vivit stipendium putat: & ita formatus est, ut illi nec amor vitae, nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectione rerum naturae, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quaeram, quae sint initia universorum, quis rerum formator, quis omnia in una massa & materia inerti conuoluta discreverit? Non quaeram, quis sit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, ¹³ in una deformitate latentibus faciem diuiserit? ¹⁴ unde lux tanta fundatur? ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quaeram? ego nesciam unde descenderim? ¹⁵ semel haec mihi videnda sint, an saepe? Nesciam quò hinc iturus sum? ¹⁶ quae sedes expectet animam, solutam legibus seruitutis humanae? Veras me caelo interesse, id est, iubes me vivere capite demisso? Maior sum, & ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis: quod eundem non aliter adspicio, quam vinculum aliquod libertati meae circumdatum. Hoc D itaque

9. NEGA TIBI LIQUERE.] *A Romaeo ven. in re ambigua, Non liquet pronunciantium.*

10. IN VINCULIS EST.] *Idem Graeci corpus hoc dicitur, vocant, ois d'ed'udinc' e'w' w'w's' d' d'z' h'c' e'w' ca' d' a' d' d' q' o'w' w': tamquam ligata haec ab ipso anima, praeter naturam.*

11. PRECARIUM LUMEN.] *Varie corruptum in libris: sed hoc rectum est. Precarium autem lumen, modicum non iustum, & ut solent quae precibus impetrantur.*

12. VELUT SACRAMENTO ROGATUS.] *Ita*

supra dictum, Vitam militiam esse.

13. IN VNA DEFORMITATE.] *In chaos.*

14. VNDE LVX TANTA.] *A Sole nimirum.*

15. SEMEL HAEC MIHI.] *Ad wad' s'c'w' s'w' Stoicam spectat. de qua ego Physiol. 11. Dissert. XXI. Fortasse & ad Pythagoricam, de qua item ego Physiol. 111. Dissert. XII.*

16. QVAE SEDES EXPECTET.] *Aliqua sub-lunaris, ut Stoici censent: ac vide me Physiol. 111. Dissert. XIV.*

A itaque oppono fortunæ, in quo resistat; nec per illud ad me vllum transire vultus sino. Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam me caro ista compellet ad metum, numquam ad indignam bono simulationem, numquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cum visum fuerit, distraham cum illo societatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus focij: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Ut ad propositum reuertat, huic libertati multum conferet & illa, de quâ modò loquebamur, inspectio. Nempe vniuersa ¹⁷ ex materiâ & ex Deo constant: Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est Deus, quàm materia sequenti Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, non vincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut transitus. nec
B desinere timeo; idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquam tam angustè ero.

EPIST. LXVI.

CLARANVM senem, sed alacrem esse: eundem corpore deformem, animo honestum. Non refert de casâ, in quâ is habitat. Discrimen Bonorum Stoicis: & omnia paria esse. Quid ergo? idem Gaudium, & Patientia? idem, quod ad Virtutem: non ad Materiam. Externa etiam, non dare Boni augmentum. Hæc diffusè, distinctè, pulchrè. O legamus, & aptemus!

CLARANVM condiscipulum meum vidi, post multos annos ¹ non puto expectas, ut adiciam senem: sed mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Iniquè enim se natura gessit, & talem animum ² malè collocavit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda à contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit:

Gratior est pulchro veniens è corpore, virtus.

nullo enim honestamento eget: ipsa & magnum sui decus est, & ³ corpus suum consecrat. Certè Claranum nostrum cœpi intueri: ⁴ formosus mihi videtur, & tam rectus corpore, quàm est animo. Potest ex casâ vir magnus exire: potest & ex deformi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset. nunc quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus pertrumpentes obstantia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: ut scire possemus, non deformitate corporis fœdari animum, sed pulchritudine
D animi corpus ornari. Quamuis autem paucissimos vnâ egerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quaesitum est, quomodo possint paria bona esse, si ⁵ triplex eorum conditio est. Quædam (ut nostris videtur) prima bona sunt: tamquam gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda, in materiâ infelici expressa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo graui
tempe-

17. EX MATERIA ET EX DEO.] *Non solum à Deo, sed ex Deo: & sæpe sic loquuntur. Quid ita? quia omnibus caloribus & ignis aliquid insitum, qui est ipse Stoicis Deus, & omnia permanat.*

EPIST. LXVI. I. NON PVTO EXPECTAS.] *Vel quia ipse scis, vel quia præmisi, condiscipulum. Ergo senis senem.*

2. MALE COLLOCAVIT.] *Simile illi, Ingenium Galbæ malè habitat.*

3. CORPVS SVVM CONSECRAT.] *Quod est velut parvi eius Dei templum.*

4. FORMOSVS MIHI VIDETVR.] *Itaque Platonici tales animo pulchros amabant. Nec enim, ait Apuleius, deformitas corporis talem poterit abigere appetitum: sed cum ipsa anima complacita est, homo totus adamatur.*

5. TRIPLEX EORVM CONDITIO.] *Vide si lubet, Manuduct. IIII. Dissert. VI.*